

Голові разової спеціалізованої вченої ради
у Дніпровському
національному університеті імені
Олеся Гончара
доктору політичних наук, професору,
в.о. декана факультету суспільних наук і міжнародних відносин,
Кривошеїну Віталію Володимировичу

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора політичних наук, професора, завідувача кафедри загально-правових та політичних наук Національного університету «Запорізька політехніка» Арабаджієва Дмитра Юрійовича на дисертаційну роботу Омельченка Станіслава Валентиновича «Безпековий вимір політичної стабільності: політико-інституційні основи в сучасній Україні», подану до захисту до разової спеціалізованої вченої ради у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія»

1. Актуальність обраної теми.

Актуальність теми дослідження зумовлена потребами розробки політико-інституційних стратегій демократичного прийняття рішень у сфері безпеки для сучасної України. В умовах війни важливим є формування політики безпеки, яка ґрунтується на інституційних взаємодіях самовідтворюваного та самоорганізованого характеру, які забезпечують сталість та стабільність розвитку суспільства. Демократична політика безпеки передбачає підзвітність, експертний підхід, процедури відкритого обговорення, а також громадський контроль за виконанням рішень. В умовах політичних трансформацій зазначені процеси перебувають у процесі становлення. Тому необхідним є концептуальне визначення оптимальної конфігурації політико-інституційної взаємодії з метою своєчасного виявлення викликів, ризиків, загроз та небезпек політичній стабільності. Саме на ці аспекти й спрямована увага дисертанта Станіслава Омельченка.

Як вірно зазначив здобувач ступеню доктора філософії, порядок денний демократичних реформ в Україні вимагає від її лідерів зважених рішень стосовно розбудови безпекової сфери в інституційному вимірі. Він охоплює традиційні інституційні структури, які існують з періоду проголошення української Незалежності. Також до нього слід включати новітні інституції, які формуються в рамках цифрової кіберсфери. Визначення викликів для демократичної політичної стабільності в сучасних умовах покладається на розгалужений та спроможний організаційно-інституційний та інформаційно-аналітичний апарат, який включає як державні, так і недержавні складники.

Дисертант слушно спрямував зусилля на встановлення акторів та агентів безпекового середовища політичної системи. Актуальність звернення уваги на проблему інтересів, цілей та акторів їх досягнення, дослідження політико-інституційного середовища політичної безпеки спричинене як потребами розвитку сучасних академічних досліджень політичних наук, так і конкретними прикладами завданнями розвитку системи політичної безпеки сучасної України. Зазначене зумовлює актуальність проведеного С. В. Омельченком дослідження і водночас увиразнює його наукову новизну.

Мета дисертаційної праці Станіслава Валентиновича полягає у встановлення компонентів безпекового виміру та конфігурації політико-інституційних основ політичної стабільності сучасної України. Для досягнення мети в роботі окреслено низку завдань, які послідовно й вичерпно вирішуються у відповідних розділах дисертації.

Об'єктом дослідження обрано трансформація інституційного поля політичної безпеки сучасної України в умовах зовнішніх та внутрішніх загроз і викликів. Предметне поле дослідження охоплює особливості безпекового виміру політичної стабільності сучасної України в контексті трансформації її політико-інституційних основ.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації є високим, оскільки забезпечується насамперед:

- обсягом емпіричної бази, яка адекватно відображає об'єкт дослідження, та її глибокою політологічною інтерпретацією. Основу матеріалу для комплексного аналізу склали ключові параметри політико-інституційної стабільності в контексті прийняття безпекових рішень, проведення публічних та непублічних безпекових обговорень та вироблення процедур безпекового регулювання та вироблення безпекового порядку денного. У зв'язку з цим провідним напрямком формування інституційної структури демократичної політичної стабільності й застосування неоінституційного підходу на зростанні значення непрофільних або неформальних політичних інститутів та практик, у тому числі в період демократичної трансформації;

- розробкою та використанням оригінальної комплексної методики аналізу, яка уможливила реалізацію переходу від емпіричної фіксації політико-інституційного контуру політичної безпеки до більш широких узагальнень, яке сприяє усвідомленню більш широкого значення цього явища для розвитку суспільства;

- залученням до дослідження безпекового виміру демократичної політичної системи даних та відомостей щодо дисфункційної ролі політичних деструктивних акторів (агентів) в сучасній Україні та зарубіжних країнах;

- репрезентативністю списку опрацьованих наукових джерел (408 позицій), які створили ґрунтовну теоретико-методологічну базу дослідження.

Успішність дисертаційної праці С. В. Омельченка також забезпечується її продуманою структурою, логічною послідовністю розділів та їх чітким формулюванням, поетапним використанням комплексної методики дослідження, що, у свою чергу, уможливлює послідовне вирішення завдань, окреслених дисертантом.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. У вступі обґрунтовано вибір теми, визначено її актуальність, чітко окреслено мету та завдання дослідження, при цьому завдання скоординовано з положеннями, які виносяться на захист, та загальними висновками; чітко зазначено об'єкт і предмет дослідження,

викладено наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи, наведено інформацію про апробацію результатів та структуру дослідження.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади міждисциплінарного дискурсу політичної безпеки» (с. 8-70) висвітлює оптимальні методологічні підходи для дослідження. Ними стали неоінституційний підхід та синергетична методологія. Їх поєднання дає змогу оцінити трансформації інституційного підґрунтя політичної стабільності в умовах зміни безпекового середовища. Також з'являється можливість запропонувати оптимальний контур політико-інституційного забезпечення політичної безпеки та стабільності в Україні.

У Розділі 2 «Політико-інституційна структура політичної безпеки: чинники статичності та динаміки в умовах демократії» (с. 71-158), С. В. Омельченко пропонує досвід будівництва інституційної архітектури сучасної політичної безпеки в умовах демократії розвивається за кількома напрямками. Розкрито зумовленість інституційного дизайну безпековою ситуацією конкретних країн. Зокрема міжнародні стандарти політичної безпеки визначаються як мінімальні, достатні та оптимальні відповідно до можливостей усунення або нейтралізації ризиків та загроз з боку наявних або прогнозованих політичних чинників. Кейси захисту політичної безпеки від терористичної загрози свідчать, що демократичні держави вибудовують свою інституційну структуру не лише відповідно до функціональних завдань або ресурсного розподілу, але й відповідно до зручності та оперативності прийняття рішень, координації з іншими державами та комунікації між державними об'єднаннями.

У Розділі 3 «Особливості контуру політичної безпеки політико-інституційної структури сучасної України» (с. 159-227) окреслено шляхи до оптимізації статусу акторів та агентів політики безпеки в Україні, які покликані встановити рівний та прозорий доступ до ініціювання змін та реформ у безпековій сфері. Обґрунтовано створення механізмів запобігання інституційній бездіяльності, провокаційній поведінці, розширення кола елементів прямої шкоди національній безпеці як для політичних, так і для соціально-економічних інститутів і спільнот. Справедливо наголошено, що

Ухвалення Пакту національної безпеки буде вимагати від політичних сил самообмеження в контексті політичної боротьби, утримання від руйнівних проявів політичної конкуренції, дискредитації суперників, які можуть завдати шкоди стану політичної безпеки та стабільності в Україні.

3. Достовірність та наукова новизна здобутих результатів передусім обумовлюється тим, що елементи наукової новизни дослідження повною мірою відображені у змісті дисертаційного дослідження і підтверджені ґрунтовними висновками дисертанта. Особливу увагу варто звернути на наступні теоретичні положення та висновки, сформульовані автором.

Так, офіційним опонентом позитивно оцінюється визначення поняття безпекового виміру політичної стабільності, яке полягає у переліку системних характеристик середовища прийняття політичних рішень в рамках функціонування політичної системи. До цих характеристик належать: безпекова спроможність, рівень безпекової адаптивності, здатність до безпекової інновації та еволюції.

Значна увага в дисертаційному дослідженні приділяється автором питанням з'ясування концептуальної структури політико-інституційного контуру політичної безпеки, до якого належать: державно-громадський консенсус стосовно безпекових пріоритетів, політико-нормативна база безпекових рішень, центри генерації безпекових політичних альтернатив, інституційні фільтри політичних інтересів безпекової сфери.

Розглядаючи доволі складні та дискусійні питання предмету дисертаційного дослідження, позитивною рисою дисертації виступає приділення значної уваги тлумаченню принципів оптимізації стану політичної безпеки, до яких, згідно з автором, належать: принцип мінімального втручання, який вимагає зваженого організаційного впливу на політико-безпекові події, принцип максимізації результату стратегічному плануванні, який встановлює рамки гарантованості стану політичної безпеки, принцип пріоритетності політико-безпекових заходів та політик відносно інших політико-управлінських рішень.

Цілком виправдано метою та завданнями дослідження розгляд типів загроз політико-інституційній стабільності в рамках безпекового виміру у сучасній Україні та додано такі типи: 1) загрози інституційної іррелевантності; 2) загрози непослідовності формування інституційного дизайну, 3) загрози відсутності політико-інституційної пам'яті та політико-інституційних традицій демократичної політичної стабільності.

Доволі цікавими в аспекті теми роботи вважаю положення автора про вимоги мінімального стану політичної безпеки для демократичної політичної стабільності. Ними є: захист та безпека виборчих процедур та результатів політичного волевиявлення, відсутність перешкод для відкритого колегіального ухвалення політичних рішень, наявність державно-громадського консенсусу щодо правил і процедур політичної конкуренції.

Впродовж тексту дисертації, що рецензується, наявні численні схеми, які демонструють важливі положення дослідження. Це суттєво прикрашає роботу та свідчить про зацікавленість автора в інформуванні політологічної наукової громадськості про власні уявлення реформування політико-безпекового сектору в Україні та зарубіжних державах.

Цілком виправданим уявляється підхід дисертанта щодо представлення концепції оптимізації політико-інституційної співпраці в безпековій сфері в умовах військової кризи. С. Омельченком розкрито основні етапи оптимізації: 1) політико-інституційної артикуляції безпекових пріоритетів; 2) конституювання політико-безпекової позиції в інституційному середовищі; 3) нормування політико-інституційної реакції на безпекові виклики.

Слід погодитись і з переконанням автора в тому, що досвід боротьби за незалежність України під час повномасштабного вторгнення російської федерації довів, що національна модель вироблення політичної безпеки та безпекової політики може швидко модернізуватися в умовах потреб захисту національної безпеки. Водночас існує потреба покращення комунікації між конкретними інституціями, зокрема, між Радою безпеки і оборони,

парламентом інформаційно-аналітичними центрами тощо (стор. 259 дисертації).

4. Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях обумовлюється, перш за все, активною апробацією результатів дисертаційного дослідження у наукових публікаціях С. В. Омельченка у фахових наукових виданнях України (4 статті), в опублікованих тезах доповідей дисертанта (5 доповідей) на науково-практичних конференціях та ін. Наукові здобутки автора підтверджуються та повною мірою відображаються в його наукових публікаціях.

5. Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту. Дисертаційному дослідженню, що рецензується, притаманні й деякі дискусійні положення, з якими важко погодитись.

1. Доцільно було б встановити специфіку прийняття безпекових рішень в контексті євроінтеграційного поступу сучасної України. Зокрема можна було б навести сучасні безпекові директиви Євросоюзу, відповідно до яких буде трансформуватися український безпековий сектор.

2. Робота С. Омельченка була б більш повним відображенням сучасних тенденцій та процесів у сфері формування політичної безпеки, якби автор наголосив на ролі та значенні незалежних центрів експертної оцінки безпекової ситуації. Зокрема доречним було б звернення до практик аналітико-експертної роботи «фабрик думки» (think tanks) безпекового сектору.

3. Дисертація значно б виграла, якби автор визначив ключові виклики та загрози для політичної стабільності України в період повномасштабного вторгнення. Зокрема вартою уваги є тема інформаційно-психологічних спеціальних операцій та пропагандистської й комунікаційної роботи з боку країни-агресора. Вказані аспекти вимагають системної аналітики, моніторингу та оцінки з метою захисту національної державності.

4. Доволі бажаною в контексті розуміння вектору процесів демократизації України у післявоєнний період була б демонстрація розуміння автора стосовно участі політичних партій та груп інтересів у формуванні

безпекової політики. Елемент політичних інтересів є істотним для конкретної конфігурації взаємодії політичних інститутів, зокрема державної влади та опозиційних політичних сил.

5. Досить перспективним напрямком для дослідження безпекового сектору політичної системи України було б з'ясування перспективної ролі Збройних Сил та інших формувань Сил Оборони у просуванні безпекових рішень у післявоєнний період на основі досвіду повномасштабного вторгнення. Питання політичного впливу військової еліти в Україні, а також його співвідношення з цивільними структурами прийняття безпекових рішень допомогло б здобути уявлення про перспективну трансформацію національної політики безпеки.

6. Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність встановленим вимогам. Вищенаведені спірні положення мають дискусійний характер і не впливають на належний рівень дисертації на здобуття наукового ступеню доктора філософії, що рецензується. Спірність окремих положень, про які мова йде вище, притаманна будь-якій креативній роботі, зокрема науковій роботі, представлений на здобуття наукового ступеню доктора філософії із зазначеного напрямку дослідження. Тому автору пропонується в подальшому здійснити творчий пошук науково-аргументованих відповідей на висловлені запитання та спірні положення даної роботи. Висловлені зауваження не стосуються основних положень дисертації, не ставлять під сумнів наукову новизну, теоретичну та практичну цінність роботи, особистий внесок автора, ґрунтовну методологічну базу, глибину та об'єктивність проведеного аналізу, достовірність отриманих результатів.

Дисертація Омельченка С. В. «Безпековий вимір політичної стабільності: політико-інституційні основи в сучасній Україні» є самостійною, комплексною, завершеною працею, що містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують поставлені наукові завдання. Тому, за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю і достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в

опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, які встановлені у Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами) і які висуваються до дисертацій доктора філософії. Омельченко Станіслав Валентинович як автор цієї дисертації заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія.

Офіційний опонент

доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри загальноправових
та політичних наук
Національного університету
«Запорізька політехніка»

